

TASK

Abdullah Bedreddin Muhammed b. Ali el-Ba'î, s. 395; el-mukâseme ve't-tusûk: Kudâme b. Ca'fer, s. 248) yerini zamanla haraç kelimesine bırakarak Sünnî İslâm dünyasında Osmanlı Devleti zamanında kullanımdan kalktığı anlaşılmaktadır. Sevdâ ve Cündiştâpûr gibi bazı bölgelerde cerîbin üçte birine denk hacim ölçüsü birimine ve muhtemelen bu ölçek hacmindeki tohumla ekilebilen alana da task adı verilmiştir. Taskın bu anlamının Farsça'daki "teşeh" (yağ ölççeği) kelimesine dayandığı ileri sürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, III, 124; *Kâmus Tercümesi*, III, 933; Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Kitâbü'l-Emvâl* (nşr. Muhammed İmâre), Kahire 1401/1981, s. 86, 135, 146, 158; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, IV, 404; VI, 463; Kudâme b. Ca'fer, *el-Hârâc* (Zebîdî), s. 202-203, 221-223, 248, 366-368; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihu'l-'ulûm*, Beyrut 1411/1991, s. 72; Hilâl b. Muhasin es-Sâbî, *el-Vüzerâ'* (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, s. 140, 202; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1414/1994, IX, 140; Nâsir-ı Hüsrev, *Sefer-nâme* (trc. Yahyâ el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 44; Ebû Abdullah Bedreddin Muhammed b. Ali el-Ba'î, *Muhtaşaru'l-Fetâva'l-Mısrîyye* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Demmâm 1406/1986, s. 395; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), X, 112, 271; XIII, 68-69; Ali b. Hüseyin el-Kerekî, *Ķâlt'atü'l-lecâc fi tah-kiki hilli'l-hârâc* (*el-Hârâciyyât* içinde), Kum 1413, s. 49, 57; F. Løkkegaard, *Islamic Taxation in the Classic Period*, Lahore 1979, s. 58, 85, 88, 90, 125-126; P. Christensen, *The Decline of Iranshahr*, Copenhagen 1993, s. 38; Yaakov Elman, "Up to the Ears" in Horses' Necks (B.M. 108a): On Sasanian Agricultural Policy and Private "Eminent Domain", *Jewish Studies-an Internet Journal*, sy. 3 (2004), s. 105.

CENGİZ KALLEK

TASLİYE

(bk. SALÂTÜ SELÂM).

TASNİF

(bk. MUSANNEF).

TASRÎ'

(التصريح)

Beytin her iki mısraını kafiyeli yapma anlamında edebiyat terimi.

Sözlükte "kapı kanadı" anlamındaki mısra'dan türeyen tasrî' "kapıyı iki kanatlı yapmak; şiiri iki mısralı kılmak; beytin iki mısraını kafiyeli yapmak" mânalarına gelir. Belâgatta beytin her iki mısraının kafiyeli

li yapılmasına tasrî', böyle beyitlere **musarra'** denilir. Hafîl b. Ahmed gibi eski aruz âlimleri tasrî söz güzelliklerinden saymıştır. Şiirdeki tasrî' edebî nesrin iki bölümünde bulunan seci gibidir. Tasrînin amacı, kasidenin daha ilk beytinin ilk mısraının okunmasıyla kafiyesinin nasıl geleceğinin okuyucuya gösterilmesi ve şairin dinleyiciye mensur değil manzum söz söylediğini hissettirmesidir (İbn Reşîk, I, 173). Tasrî' vezin güzelliğinin esaslarından biri kabul edilmiş, bir şiirin ne kadar tasrî' içerirse o kadar şiirsel nitelik kazanacağı ve nesirden uzaklaşacağı belirtilmiştir. Şiir sanatından bahsedilen eserlerde, kasidedeki birinci beytin ilk mısraına düzenlenen kafiyenin beytin kafiyesi olması için hazırlanması gerektiği ifade edilir. Çünkü ilk mısraın kafiyesini duyan kimse bunun beytin de kafiyesi olacağını bekler. Beyitte iki ayrı kafiye ve revînin bir araya gelmesi sebebiyle oluşan kusura "tecmî" denilmiştir (Kudâme b. Ca'fer, s. 181). Tasrî' genellikle kasidenin ilk beytinde bulunur. Hem kadîm hem muhdes şairler tasrî bir güzellik diye benimsemiş ve neredeyse hiç terketmemiştir. Tasrî' bazan ilk beyit dışında da kullanılmış ve bu husus şairin gücü ve yeteneğinin göstergesi sayılmıştır (*a.g.e.*, s. 86). Birinci beytin dışında tasrî ilk defa uygulayan şairin İmruülkays olduğu ve Abîd b. Ebras, Evs b. Hacer, Hasân b. Sâbit gibi şairlerin bu uygulamayı sürdürdüğü belirtilmiştir (*a.g.e.*, s. 90). Nitekim İmruülkays'ın muallakası musarra' beyitle başlar:

قفا نبك من ذكرى حبيب وم منزل
بسقط اللوى بين الدخول فحومل

Kasidenin ilk beyti dışındaki tasrî' çoğu zaman bir konu veya hikâyeden diğerine, bir tasviriden diğer bir tasvire geçildiği zaman yeni bir temaya başlandığı hususunda dinleyicinin uyarılması amacıyla yapılır. Bir kasidede tasrînin fazla olması şairin yeteneği ve dile hâkimiyeti şeklinde görülürse de İbn Reşîk eskilerin dışındaki şairlerde tasrînin fazla kullanılmasını zorlama olarak görür ve peş peşe üç beyti, ilk beyitle beraber üçüncü ve dördüncü beyitleri musarra' yapan eski şairlerden örnekler verir (*el-Umde*, I, 173-174). Kasideye musarra' beyitle başlanması kasidenin ehemmiyetini ve şairi tarafından önemsendiğini gösterir. İbn Reşîk, bazı şairlerin şiire özen göstermedikleri için kasidelerinin başında tasrî' bulunmadığını söyler; ilk beyti değil ikinci beyti musarra' yapan Ahtal'i, ilk beyitten birkaç beyit sonra tasrî' uygulayan Zürrumme'yi ve neredeyse

hiç musarra' beyti olmayan Ferezdak'ı örnek diye zikreder (*a.g.e.*, I, 175-176). Beyitlerinin ve kısımlarının tamamı tasrî'li olan musammat, muhammes, müşattar gibi şiir türleri de vardır.

İbn Ebû'l-İsba' tasrî' aruzî ve bedîî olmak üzere iki kısma ayırır. Aruzî tasrî' beytin aruzu (ilk mısraın son cüzü) ve darbinin (ikinci mısraın son cüzü) vezin, i'rab ve kafiyede; bedîî tasrî' ise aynı unsurların bunların yanı sıra lafız bakımından da eşit olmasıdır. "... bâlî ... hâlf / ... bâli - ... bâli" gibi. İbn Ebû'l-İsba', bedîî sanatı gibi tasrînin de tekellüfsüz ve vasat kemiyette olmasını güzel bulmaktadır (*Tahrîrü't-Tahbir*, s. 305). Ziyâeddin İbnü'l-Esîr tasrî' yedi dereceye ayırır. 1. Kâmil tasrî'. Tasrînin en üst derecesi olup beyitteki her mısraın birbirinden bağımsız anlam ifade etmesidir. 2. Müstakil tasrî'. İlk mısraın müstakil bir mâna bildirmesi, ikinci mısraın anlamca birinciye bağımlı olmasıdır. 3. Müvecceh tasrî'. Şairin beyitlerdeki mısraların yerlerini değiştirmede muhayyer olması, anlam ve i'rabın buna elverişli bulunmasıdır. 4. Nâkıs tasrî'. İlk mısraın anlamının ancak ikinci mısra ile anlaşılabilmesidir. 5. Mükerrer tasrî'. Beyitteki her iki mısraın aynı lafızla sona ermesidir. Bu da iki kısma ayrılır. Birincisi her iki lafzın hakikat ve mecaz bakımından aynı olması, ikincisi aynı lafzın mısralardan birinde hakiki, diğerinde mecazi anlamda kullanılmasıdır: "Bir genç ki isteyicilere olmuş iken şûrb ü merta' / Şimdi keskin Hint kılıçlarına oldu merta' (Ebû Temmâm) gibi. 6. Muallak tasrî'. Birinci mısraın ikinci mısraın başında zikredilen sifata bağlı olmasıdır; bu büyük kusur sayılmıştır. 7. Meştûr tasrî'. İlk mısraın sonunun ikinci mısraın sonundan kafiye yönünden farklı olmasıdır. Bu tasrînin en aşağı derecesi ve en çirkin sayılmıştır. "... zünûb - ... cühûd" gibi (*el-Meşelü's-sâ'ir*, I, 259-262). Bu taksimi Tîbî ve ondan aktaran Süyûtî beşinci derecenin şıklarını iki ayrı tür sayarak sekize çıkarmıştır (*et-Tibyân*, s. 576-577; *Şerhu 'Ulûdi'l-cümân*, s. 151). Hatîb el-Kazvîni tasrî' bir seci türü saymış ve onu "beytin aruz ve darb tef'ilelerinin aynı kafiyede olması" diye tanımlamıştır (*el-İzâh*, s. 551). Süyûtî de bunu "musarra'" adıyla ve bir seci türü şeklinde ele almıştır.

Türk edebiyatında da tasrî' ve musarra' terimleri aynı anlamda kullanılmış, ayrıca bütün mısraları kafiyeli manzume yazmaya tasrî', musarra', müselsel adı verilmiştir. Her mısraı kafiyeli beyitlerden oluşan manzumelere de musarra' veya mısraları zincirleme gittiği için müselsel denilir.

Recâizâde Mahmud Ekrem'in şu manzumesinde görüldüğü gibi: Hiçbir dem sensiz olmak istemez cânım benim / Oldu gû-yâ tâb'-ı hüsnün nûr-ı îmânım benim // Cevrin olmaz kâsir-i şevk-i firâvânım benim / Muttasıl âlemde etsin girye çeşmânım benim // Râziyım yansın müebbed kalb-i sûzânım benim / Mevt tutsun dâmenim, hüsrân girîbânım benim / Terkerdersem aşkını ey mihr-i tâbânım benim.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 454-455; Kudâme b. Ca'fer, *Nağdû-ş-şî'r* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), s. 80, 86, 90, 181; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Ulmede* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1401/1981, I, 173-176; İbn Sinân el-Hafâcî, *Sırrü'l-feşâha* (nşr. Ali Fevde), Kahire 1350, s. 221; Ziyâeddin İbnü'l-Esir, *el-Meselû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Havfî – Bedevî Tabâne), Kahire, ts. (Dâru nehdati Mısır), I, 258-262; İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû'l-Taḥbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 305-307; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâga* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1400, s. 551-552; Tîbî, *et-Tibyân fi'l-beyân* (nşr. Abdüsettar Hüseyin Zemmût), Beyrut 1416/1996, s. 576-577; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *eṭ-Ṭırâzû'l-mütezammin li-esrâri'l-belâga*, Kahire 1332, III, 32-38; Süyûtî, *Şerḥu 'Ukûdi'l-cümân*, Kahire 1358, s. 151; Tâhirülmevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul 1973, s. 104, 109, 149; Ahmed Matlûb, *Mu'cemû'l-muştalahaḥâti'l-belâgiyye ve tetavvürühâ*, Bağdad 1403, II, 244-250; İrfan Mitracî, *el-Câmi' li-fünûni'l-lügati'l-'Arabiyye ve'l-'arûz*, Beyrut 1407/1987, s. 231-234, 260.

HALİM ÖZNRHAN

TASRÎF

(bk. SARF).

et-TASRÎF

(التصريف)

Ebû Osman el-Mâzinî'nin
(ö. 249/863)

yazdığı, günümüze ulaşan
ilk sarf kitabı.

Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ından itibaren nahiv eserlerinde nahiv ve sarf konularıyla idgam, ibdâl, kalb, imâle, işmâm, ibtidâvakf gibi kıraate ve fonetiğe dair meseleler nahiv adı altında ve karışık biçimde ele alınıyordu. Nitekim *el-Kitâb*'ın ikinci kısmının çoğunu sarfla ilgili meseleler teşkil etmektedir. Daha sonra yazılan *el-Muḳteḍab* (Müberred), *el-Mufaşşal* (Zemahşerî) ve *el-Elfiyye* (İbn Mâlik) gibi nahiv eserlerinde de aynı sistem görülür. Yalnız İbnü'l-Hâcib *el-Mufaşşal*'ın nahivle ilgili konularını özetleyip *el-Kâfiye*, sarfla ilgili konularını da *eş-Şâfiye* adıyla ayrı eserlerde toplamıştır. Ebû Osman el-Mâzinî,

el-Kitâb'ın içinde dağınık şekilde yer alan sarf meselelerini kendisi fazla bir şey katmadan ve Sîbeveyhi'nin yöntemini değiştirmeden bir araya getirip tasnif etmiş, *et-Taşrîf* ile sarf ilmini nahivden ayırıp bağımsız bir disiplin haline getirmiştir; bu çalışmasıyla da eseri günümüze ulaşan ilk dil âlimi olarak kabul edilmiş, bundan dolayı sarf ilminin kurucusu sayılmıştır. Onun *et-Taşrîf*'inden önce Ali b. Hasan el-Ahmer, Yahyâ b. Ziyad el-Ferrâ ve Ahfeş el-Evsat'a da zamanımıza kadar gelmeyen bu adla eserler nisbet edilmiştir (Sezgin, VIII, 118; IX, 69, 133). Mâzinî *et-Taşrîf*'te, Arap dilinde henüz derinleşmeyen ve diğer nahiv meselelerini bilmeyenlerin sarf ilmine dalmalarının doğru olmayacağını, nitekim Arapça'nın bir üstünlüğü sayılan idgam ve imâle hakkında soru soranların çoğunu kurrânın teşkil ettiğini, bu meselelerin onlar için bir sorun oluşturmasının diğer nahiv konularını bilmemelerinden kaynaklandığını belirtir (İbn Cinnî, II, 340). Mâzinî'nin eseri günümüze Müberred, İbnü's-Serrâc, Ebû Ali el-Fârisî ve İbn Cinnî senediyle intikal etmiştir (a.g.e., I, 6). *et-Taşrîf*'e *el-Münşif* adıyla bir şerh yazan İbn Cinnî eserin sarf kitapları içinde en mükemmel, gereksiz uzatmalardan, eskilerin anlamsız lafızlarından, yenilerin birçok hatasından uzak bir telif olduğunu belirtir (a.g.e., I, 5).

İsim ve fiil kalıplarının karışık biçimde incelendiği eser yedi bölümden meydana gelir. 1. İsim ve fiil kalıplarında bulunan ziyade harfler ve yerleri, ilhâk, med, mâna değişikliği için ve asıl itibarıyla ziyade olanlar, sülâsî ve rubâî mücerred fiil ve isim kalıpları, humâsî mücerred isim kalıpları, isim ve fiil kalıplarında kıyasî (muttarid) ve şâz ilhaklar, elif ve nûn ziyadesi, vasıl ve kat' hemzeleri ve yerleri, mezîd fiil kalıplarındaki ziyadeler, isim ve fiillerde ziyade harflerin (ا، ء، ت، س، ل، م، ن، و، ه، ي) yerleri, değişim ve dönüşümleri. 2. İlk harfi illetli (vâv, yâ, elif / hemze) olan (misâl) isim ve fiil kalıplarındaki değişim, dönüşüm ve düşmeleri (i'lâl). Vâv ile "yâ"nın birbirine, hemzeye ve "tâ"ya dönüştüğü isim ve fiil kalıpları, iftiâl kalıbında vâv ve "yâ"nın "tâ"ya dönüşmesi. 3. Ecvef fiil ve isimlerin kalıp ve sîgalarındaki değişim, dönüşüm ve düşmeler, kendisi harekeli, önü sahih / sâkin harf olan illet harfinin harekesinin önüne geçtiği ve kendisinin sâkin kaldığı isim ve fiil kalıpları, vâv ile "yâ"nın değişime uğramadan sahih harf gibi kullanıldığı isim ve fiil kalıpları ile sîgaları, bazı ecvef isimlerin düzensiz çoğullarında çoğul elifinden sonraki vâv ile "yâ"nın hemzeye dönüşü-

ğü örnekler, ecveflerde vâv ile "yâ"nın birbirine dönüştüğü yerler, son harfi hemze olan ecvef kelimelerdeki değişiklikler. 4. Nâkis isim ve fiil kalıpları ile kiplerindeki değişim, dönüşüm ve düşmeler, nâkis isim ve fiil kalıplarındaki vâv ile "yâ"nın birbirine dönüştüğü yerler. 5. Son iki harfi yâ olan leffif, makrûn ve mefrûk leffifler, ortası hemzeli mefrûk leffif türünden fiil ve isim kalıpları ile kiplerindeki değişim, dönüşüm ve düşmeler, leffiflerde tazîften (şeddelilik ya da aynı harften iki adet bulunması) doğan bazı meseleler. 6. رمى، غزا، قال، باع، وأى، أوى، "اغدون، قمطر، هدملة، عندقوت، اطمأن...، ترقوة، عنفوان، قمحودة" gibi illetli fiillerden، "فعلول، فعليل، فعلول" gibi kalıplara uygun veya "فعلول، مفعلة" gibi kalıplara uygun ve birçoğu yapay olan kelime kalıp ve vezinlerini bulma alıştırmaları. 7. İftiâl babında tâ (ت) harfinin "tâ"ya (ط) ve "dâl"e (د) dönüşmesi.

et-Taşrîf'te sarf konuları Arap dilinde geçen müfredatın çoğunu kapsayacak biçimde bol örnekle, kıyasî ve şâz olanlar, bazı Arap lehçelerindeki farklı kullanımlar sebepleri belirtilerek açıklanmıştır. Eserin birçok yerinde geçen, "Bunlar sikalardan alınmıştır" ifadesiyle Arapça bilgisine güvenilen Araplar ve Arap dili âlimleri kastedilmiş olmalıdır. Zira kitapta Halîl b. Ahmed, Sîbeveyhi, Ahfeş el-Evsat, Yûnus b. Habîb, Asmaî, Ebû Ubeyde gibi dilcilerin görüşleri sıkça geçmektedir. Mâzinî yer yer bu görüşleri yorumlayıp aralarında tercihler yaptığı gibi kendi görüşlerine de yer vermiştir. Nitekim bir yerde (İbn Cinnî, I, 307) Medine kârii İmam Nâfi' b. Abdurrahman'ın kıraatinde yeterli sarf bilgisine sahip olmadığı için birçok hatanın bulunduğu ifade etmiştir. Eserde ve özellikle eserin altıncı bölümünde zikredilen kalıplara göre illetli fiillerden yapay vezin tesbiti örneklerine bol miktarda yer verilmesi, Sîbeveyhi'den intikal eden mirasın bir araya toplanması yanında müellifin kendi ilâvelerinin de bulunduğu göstermektedir. Çünkü Mâzinî'nin bu konuda mâhir olduğu, öğrencilerini iyi yetiştirdiği, diğer dilcilerle, bilhassa Kûfeli dil âlimleriyle giriştiği tartışmalarda bu yönüyle galip geldiği kaydedilmektedir. Başta İbn Cinnî şerhi *el-Münşif* olmak üzere daha sonra yazılan birçok sarf kitabında "mesâil müşkile, mesâil avîşa" gibi başlıklar altında bu tür yapay vezin bulma alıştırmalarına genişçe yer verilmiştir.

Eser İbn Cinnî'nin şerhiyle birlikte günümüze ulaşmıştır (nşr. İbrâhim Mustafa – Abdullah Emîn, I-III, Kahire 1373-1379). Sarf ilmi alanında en güvenilir kaynak olan